

Až zbohatnou všichni Číňané, Země to nepřežije

„Ničíme si planetu pro výrobu něčeho, co nakonec stejně vyhodíme. Nedává to smysl,“ říká švédský politik, který propaguje cirkulární ekonomiku.

MF DNES · 11 Apr 2017 · Jana Ciglerová redaktorka Magazínu DNES

Nevlastní auto, jeho domácnost z velké části pohání solární energie, jídlo v restauracích jí na váhu a telefon si pronajímá jako sako, ve kterém přednáší. Švédský politik Anders Wijkman přijel do Česka představit nový systém ekonomiky, která se jmenuje cirkulární, a podle něj v ní zanedlouho budeme fungovat všichni. Budeme muset.

Co je to cirkulární ekonomika?

Je to systém, který zajišťuje, že se věci budou používat opakovaně, a tím se bude vyrábět méně těch nových. Jejím úkolem je všemi prostředky zajistit, aby se materiály využívaly co nejdéle možnou dobu. Nechat materiály kolovat, ne je jen vyhazovat a nespalovat je.

Proč je to potřeba?

Protože je na naší malé planetě hodně lidí a vyvinuli jsme si způsob života a spotřeby, které nemůže vydržet. Před dvěma sty lety bylo vše jinak, bylo nás málo, ale to se změnilo a my se musíme přizpůsobit.

Čemu přesně?

Tomu, že některé věci jako nerostné suroviny dojdou. Vzduch znečišťujeme tak, že nepůjde dýchat, měníme klima – a co je zcela zásadní, vytváříme strašné množství odpadu. Nebude dlouho trvat a na Zemi se nevejdeme.

Čím znečišťujeme Zemi nejvíce? Automobily?

Ne. Stavebnictvím. Z něj vychází 20 procent odpadu. Když jdete kolem domu, který prochází rekonstrukcí, vidíte, že velkou část majitelé zboží a vyhodí jako odpad. Vyrobit stavební materiál ale vyžaduje ohromné množství surovin, které se musí vytěžit ze země – ocel, cement, hliník, ropa a plyn. Kdybychom ty materiály dokázali využívat chytřeji, nepotřebovali bychom toho tolik.

Co znamená využívat chytřeji?

Ukážu to na hliníku: abyste ho vytěžili, potřebujete sto procent energie, ale získat ho znovu z použité plechovky bere jen pět procent energie. To je ohromný rozdíl. Nebo jiné odvětví, textilní průmysl. Na světě se vyprodukuje sto milionů tun textilií, ale použije se jen polovina. Zbytek se buď rozdrťí, nebo spálí. Zajeli jsme si systém, kdy si ničíme planetu pro výrobu něčeho, co nakonec stejně vyhodíme. Nedává to smysl a musíme to změnit.

Některé věci třídíme, třeba plasty.

Ano, ale víte, kolik je druhů plastů? Používáme je skoro ve všem, ale neumíme je zpracovat. Na recyklaci jich využijeme minimální část, a protože pro zbytek neexistuje jednotné zpracování, většina umělé hmoty je zase jen spálena.

Jak by to mělo fungovat podle pravidel cirkulární ekonomiky?

Vezměme můj iPhone. Zkuste si představit, že bych si ho nekupoval, ale mohl si ho jen pronajmout a že bychom to dělali všichni. Bylo by v zájmu firmy Apple ho vyrobit tak, aby vydržel co nejdéle, protože tím by na něm víc vydělali. Dnes je systém nastavený obráceně – firmy vyrábějí věci tak, aby dlouho nevydržely a lidé si je museli koupit znovu. Přitom by elektronické firmy měly mít zájem na tom, aby rozbitou věc získaly zpátky. V telefonu jsou součástky, které jsou tak cenné, že bychom měli mít povinnost je znovu využívat.

Firmy už nabízejí, že za starý přístroj dostanu slevu na nový.

Jenže si z těch starých vezmou jen měď a zlato a vše ostatní vyhodí. A i to je ten lepší případ, protože většina telefonů se k výrobcovi nevrátí nikdy. Přicházíme tím o peníze, znečišťujeme prostředí a měníme klimatické podmínky. Cirkulární ekonomka je metafora pro lepší využívání věcí, prodloužení jejich životnosti, recyklaci a údržbu. Je to nový systém, v němž se věci najímají, nikoliv vlastní. Ostatně, jak jste sem přijela?

Autem.

No vidíte. Vážíte zhruba sedmdesát kilo, vaše auto asi půl druhé tuny. Není zrovna moc chytré převážet sedmdesát kilo tunou a půl. Vy odhadem své auto používáte zhruba 5 procent jeho času. Zbytek času jen někde stojí. A to je hodně hmoty za hodně peněz na to, aby jen tak někde stálo. Z benzínu, který spotřebujete, je z velké části hlavně teplo a znečištění. Polovina Prahy jsou silnice. S výjimkou dopravní špičky jsou ty ulice většinu času prázdné. Přitom vy nepotřebujete svoje auto vlastnit. Potřebujete ho užívat a stačilo by vám ho mít v určitých chvílích.

To si neumím představit.

V některých zemích už to tak funguje, třeba ve Švédsku a v dalších šesti evropských zemích má automobilka BMW aplikaci, kde si najdete nejbližší volné auto, za poplatek dostanete kód, kterým si ho odemknete, a jedete. Je to založené na důvěře, že s autem neodjedete za hranice, ale má GPS systém, tak je přesně vidět, kde zrovna je. Nepotřebujete auto vlastnit, stačí vám si podle telefonu najít nejbližší volné, nasednout a odvézt se tam, kam potřebujete.

Jaká je cena?

Počítá se to podle kilometrů a je menší než za taxi, protože si ho řídíte sama. Ve srovnání s tím, co ušetříte za garáž nebo parkovací kartu a nepořízení auta, je to pakatel.

Nemůžete si ale pronajmout všechny věci.

Které podle vás ne?

Třeba oblečení.

Vidíte, omyl. Textilní gigant H&M zrovna ve Švédsku zavádí systém pronajímání. Můžete si pronajmout třeba sako nebo šaty. Proč je taky mít doma, když si to vezmete jen občas?

Dobře, tak třeba jídlo. To sníte.

Ano, jenže my vyhazujeme čtyřicet až padesát procent jídla a v jiné části světa lidé trpí hladu. Ten systém je špatný.

Jak se tomu dá zabránit?

Kupovat jen to, co opravdu sníme. Když jsem byl malý, nikdy jsme nevyhazovali jídlo. A dnes? Když vidím, jak jedí mí malí vnukové a co vše vyhodí, tak mě chytají mdloby. Ve Stockholmu máme restaurace, kde lidé platí jídlo podle váhy. Ty restaurace nic nevyhazují, protože nemají co. Na lidi funguje, že když musí zaplatit to, co sní, naberou si míň.

Pro většinu lidí je nepředstavitelné, že by auto nebo sako nevlastnili. Proč?

Protože pro část lidí je to, že něco vlastní, součástí společenského statutu. Můžou tím demonstrovat svoje bohatství.

Kde se to vzalo?

Vytvořily to společnosti, které potřebují prodávat věci. Celá naše ekonomika je založená na tom, že si máme věci kupovat, chvíli je používat a pak vyhodit a koupit si nové. Firmy jsou hodnoceny podle toho, jak roste jejich prodej. Před sto lety to fungovalo, ale teď jsme v další fázi vývoje a naše planeta tímto způsobem nepřežije.

Máte řešení, jak z toho systému ven?

Firmy musí platit za to, že ničí přírodu. Pokud to zavedeme jako povinnost, vše se změní. Firmy budou mít konečně zájem na tom, aby vymýšlely zboží, které bude znovu použitelné a bude mít dlouhou životnost.

Je rozdíl, jak se ke spotřebě stavějí chudé a bohaté země?

Velký. Lidé v chudších zemích jsou naučení spotřebovat málo a využít skoro všechno, takže toho tolik nevyhazují. Konzumní způsob života je problémem hlavně v bohatých zemích. Na druhou stranu jsou tam lidé blíž k tomu, že si to uvědomují, zatímco v chudších zemích si movitější vrstva často chce nejdřív projít fází okázalé demonstrace majetku, a tedy nehospodárné spotřeby. Tomu musíme předejít, protože hrozí katastrofa. Jen si představte, až se miliarda Číňanů a miliarda Indů stane tak bohatými konzumenty, jako jsme teď my.

Jaká je konkrétně vaše úloha v cirkulární ekonomice?

Jezdím po světě a přednáším o tom, mluvím s lidmi a s politiky, kteří mohou udělat rozhodnutí ke změně systému.

Dají na vás?

Čím dál víc. Jsme ve zlomovém bodě a důležití lidé si to začínají uvědomovat. Stále větší počet firem se zavazuje k opakovanému použití materiálů.

Které třeba?

Ikea, H&M, Unilever. Philips, který je největším výrobcem světel na světě, už osvětlovací systémy velkým společnostem neprodává, ale pronajímá je.

Co říkáte lidem, kteří tvrdí, že uhlí je v zemi dost a že se o znečištěné prostředí nemusíme starat?

Takoví ještě jsou, vy jste měli takového prezidenta před pár lety. Ale je jich stále méně. Stačí se podívat na graf, který sleduje množství oxidu uhličitého v ovzduší. Když to NASA začala v roce 1958 měřit, byla hodnota kolem 318. Dnes je 410. Raketový vzestup a tvrdá data, to můžou popírači těžko rozporovat.

O kolik procent aut míň bychom potřebovali, kdybychom je nevlastnili?

Nedávno experti spočítali, že o 80 procent. Umíte si představit, kolik peněz bychom ušetřili za garáže, parkování a benzin? Kolik by bylo místa ve městech, kdyby tam nestála auta? Zajeďte se podívat do Kodaně, která je světovou metropolí cyklistů. Už je tam víc kol než aut, porazili i Amsterdam. Dosáhli toho za 20 let, postupně. Lidé jsou nadšení – mají víc pohybu, a tak jsou zdravější, ve městě je mnohem čistější vzduch, ulice jsou širší a bezpečnější, není tolik hluku. Naše babičky a dědové měli kola jako dopravní prostředky do pozdního věku, tak proč ne my?

Pokud automobilkám hrozí, že jim klesnou příjmy o 80 procent, tak na to přece nebudou chtít slyšet.

Jenže nám nejde o to, aby konkrétní firmy měly zisky, my potřebujeme nejdřív zachránit planetu. Když bude mít Indie a Čína stejnou hustotu aut jako USA, tak na to nebudou mít dost místa. Jejich města jsou už absolutně plná. V Pekingu a v Dillí je tak špinavý vzduch, že lidé nevycházejí ven. V Pekingu je jedna drahá škola, kde postavili velkou halu a v ní čistí vzduch čističkou, aby děti mohly vyjít z místností ven. V ostatních školách děti ven nechodí.

Co může udělat každý člověk?

Spotřebujte méně. Tlačte na politiky. Nevyhazujte tolik a tříděte odpad. Nevyhazujte jídlo. Vytvářejte tlak na prodejce zboží. Pamatujete si, když začínaly biopotraviny? Byly v obchodech zastrčené v růžku. Dnes jsou celé obchody jen bio, protože to lidé nakupují. Vždy, když si kupuju elektroniku, ptám se v obchodě, jestli si to můžu pronajmout. Před lety se na mě dívali, jako bych byl z jiné planety. Dnes mi říkají, že o té možnosti vážně uvažují. Má to cenu tlačit, nemyslete si.